

JEZIK JIDIŠ EKSPRESIONIZMA

Ekspresionizam je nova stranica u istoriji jidiš književnosti: stranica koja je s t e istorija i koja stvara istoriju.

To se ne može reći za poljsku književnost. Poslednjih devet godina svoje istorije – ako želimo da sumiramo ono što je u to vreme nastalo – nije stvorila ništa novo; po starim šinama dalje se bespomoćno vuče poljski čira.

Postoji savršen pokazatelj, savršeno merilo istorijske vrednosti datog književnog pravca – to je njegov jezik koji se rađa, raste, vene, troši zajedno sa datim pravcem, da bi se na kraju uklopio u svakodnevni jezik. Bezbojan, bez duše – nem – postavši stari, napušteni put.

Još pre dvadesetak godina jezik Žeromskog¹ je žario kao sunce u podne. Danas je to jezik prosečnog intelektualca. Papirnat.

U jezičkom pogledu svi „najnoviji“ pravci u poljskoj književnosti žvaču papir. Skander je jedini uveo nove gestove i manire u stare, raspale forme. Zbog toga je samo papirnat. Najtalentovaniji član grupe, Ivaškjevič jedino drapira jezik u nove poze. Zbog toga je i on papirnat.

Pravi poljski ekspresionizam tek se formira – uporni jezički napor, tako karakteristični za krakovski „Vergl“,² za Jasjenjskog i Mlodoženjeca su prvi vesnici njegovog rođenja.

Jevrejski ekspresionizam stvara istoriju, jer je pre svega nov jezik.

To nije ni jezik Pereca,³ ni Ejnhorna,⁴ ni Opatošua. Pred našim očima nastaje čudo, iz pene se rađa nova Venera – jezik koji u trenucima stvaranja izranja iz stvaralaštva, još uvek haotičan, često nespretan, neotesan, „koščat“, kako kaže Uri Cvi Grinberg; sutradan će se možda pokazati da je već istrošen; mada danas još uvek predstavlja veliko čudo stvaranja.

Uri Cvi Grinberg, Markiš, Kulbak,⁵ Ravič – svaki od njih je išao drugim putem, nastajao u drugaćijim uslovima – mada se etimološki koristi gotovo istim jezikom, crpi iz istih izvora,

¹ Stefan Žeromski (1864-1925), jedan od najistaknutijih proznih i dramskih pisaca međuratnog perioda. (Prim. prev.)

² Na poljskom Katarinka znači Vergl, tako se zvao i klub krakovskih futurista koji je kasnije promenio ime u „Morsko orašće“, koji su 1919. osnovali Stanislav Mlodoženjec i Bruno Jasjenjski, ali su ga korišteli i formisti, i ekspresionisti i Krakovska avangarda. (Prim. prev.)

³ Ichok Lejb Perec (1852-1915), pisac i publicista, smatran ocem jidiš književnosti, jedan od trojice najvećih klasika, među koje se ubrajam Mendele Mojher Sforim i Šolem Alejhem. Njegova kuća u Ceglanoj ulici br. 1 u Varšavi smatrala se centrom jidiš književnosti. Glavna dela: *Sličice iz provincije*, *Narodne pripovetke*, *Hasidske pripovetke*; drame: *Zlatan lanac*, *Noću na starom trgu* i dr. (Prim. prev.)

⁴ Vidi fusnotu 2 uz tekst Pereca Markiša *Prolazeći pored*. (Prim. prev.)

⁵ Mojše Kulbak (1896-1940), pesnik, novelista i dramski pisac povezan s Vilnusom, debitovao je na hebrejskom u vreme Prvog svetskog rata, dok je prvu zbirku pesama naslovljenu sa *Pesme* objavio 1920. na jidišu. Period između 1920. i 1923. proveo je u Berlinu. Tu je počeo da stvara u duhu eksprezionizma. 1928. povezao se sa grupom sovjetskih jidiš pisaca iz Minska, odbacio ekspresionizam i

ispoljava iste jezikotvoračke tendencije, koristi ista sintaksička sredstva. U odnosu na njihov jezik Ejnhornov jezik je star koliko i svet, a Mendeleov širi memlu.

Dovoljno je uzeti radove Urija Cvi Grinberga i lako izvršiti pregled sledećih etapa razvoja jezika jidiš ekspresionizma.

Zbirka *U vreme žagora* (1919) jezički je nikakva, čak se u njoj mogu pronaći izvesne mane (germanizmi).

Zlato večeri (1921) još uvek donosi više poetskog nego jezičkog materijala; kada je reč o jeziku, ispod tog dela mogao bi se lako potpisati Ejnhorn.

Jezik poeme *Mefisto* (1921) već je jezik jidiš ekspresionizma.

Jezik *Nakete lider⁶*, *Stam⁷* i *Zalbadrit* – pojavljuje se naglo, kao da je sam sebe rodio.

Zbirka *Farnachtengold* još uvek nije ekspresionistička. Zbog toga što je:

Ispunjavaju melodija, zveckavi, okrugli, promenljivi zvuci, konsonance i disonance koji slede jedni za drugima, razilaze se i pucaju od smeha – poput mora melodija i harmonije.

U najboljem slučaju ekspresionizam nalazi izraz u ritmu, a njegova harmonija se zasniva na negiranju melodičnosti, ne izražava se u pojedinačnim zvucima već u celokupnoj konstrukciji.

U najboljem slučaju to se odvija u trenucima naprezanja koji stihu pridaju klasično zvučanje – kao na primer u *Čatirdahu*.

Sadašnja etapa razvoja jidiš ekspresionizma – još uvek je jezički romantizam, čije se moći mere namerama. Namere koje je pesnik preuzeo i dalje nadrastaju sredstva kojima raspolaže. Jezik Di Junge⁸ – jeste jezik ljudi koji se guše pod velikim teretom. Zbog toga je tako krkljav, tako grčevit – svaka reč se čupa kao iz najteže tamnice, srećna – što je stekla slobodu.

Evo današnjih najvažnijih crta jezika jidiš ekspresionizma:

- 1) Mržnja prema tečnom stihu, prema tečnoj muzičkoj reči.
- 2) Najdublje simpatije prema „koščatoj“, teškoj reči koja ima svoju težinu. Zbog toga se u tekstove uključuje toliko hebrejskih reči. Naravno, same po sebi imaju određenu „težinu“, međutim ne uvode se tek tako, radi sebe i muza; lako se da uočiti kako ih Markiš ili Grinberg izvijaju, izdužuju, povezuju s drugim izrazima.
- 3) Ritam stiha identičan je sa njegovom „napetošću“ – s eksplozijom sila, koji je oživotvorila reč i drži je napetu poput luka.

To su osnovne crte jezika ljudi koji su duša.

Hripavih pesnika.

Albatros, 1922, br. 1.

počeo da piše u duhu realizma. Bez obzira na to, 1937. je uhapšen i poslat u logor, a 1940. streљan. Veoma je uticao na pesnike povezane s grupom Jung Vilne, Haimom Gradeom, Lejzerom Volkom i Avramom Suckeverom. (*Prim. prev.*)

⁶ Mejleh Ravič, *Naga pesma*, Beč 1921. (*Prim. prev.*)

⁷ Perec Markiš, *Neposredno*, Kijev 1921. (*Prim. prev.*)

⁸ Di Junge (Mladi) – književna grupa jidiš pisaca osnovana u Njujorku 1907. čiji slogan je glasio: Umetnost radi umetnosti. Od 1908. izdavala je časopis *Jugend* (Omladina). Objavila je i dva almanaha: *Literatur* (1910) i *Szriftn* (1912-1926). U najznačajnije predstavnike grupe spadaju: pesnici: Mojše Lejb Halpern, Mani Lejb, Ziše Landau, Ruven Ajzland, Mojše Nadir, Berl Lapin; prozni pisci: Dovid Ignatov i Jozef Opatošu. (*Prim. prev.*)